

LUCCA

Lucca ligt aan de rand van de uitgestrekte alluviale vlakte bij de benedenloop van de Arno, met de uitlopers van de Toscaans-Emilaanse Apennijnen als "decor". Het is een middelgrote stad (ca 100.000 inwoners), de zetel van een aartsbisdom en een commercieel en industrieel centrum. Naast enkele sporen van haar Romeinse oorsprong en een aantal Romaanse kerken zijn de uitzonderlijk goed bewaarde stadsmuren haar grote bijzonderheid.

Pas vanaf de 3de – 2de eeuw v. C. wordt Lucca voor het eerst vermeld. Administratief behoorde ze toen al tot het Romeinse Rijk. Ze had het klassieke rechthoekige plan van het Romeinse legerkamp. In het huidige stratenplan van Lucca is dat patroon nog zeer goed te herkennen: de hoofdassen ervan (de zgn "decumanus" en "cardo", de huidige Via S. Paolino/Via S. Croce en de Via Beccheria/Via del Moro) kruisten mekaar op het "Forum" (het centrale plein), de huidige Piazza S. Michele (deze kerk heet trouwens nog steeds de "S. Michele in Foro")! Uit deze periode dateert de eerste omwalling van de stad.

Na de ineenstorting van het (West-) Romeinse Rijk maakt Lucca de geschiedenis door van het hele schiereiland. De verwarring ten gevolge van de invallen van Goten en Longobarden, de pogingen van de (Oost-) Romeinse Keizer om Italië te

"recupereren", de vorming van een Frankisch Rijk (onder Karel de Grote) dat zich de opvolger voelde van een (nu christelijk, en dus "Heilig") Rooms Rijk, de feodale versnippering, en de opkomst van een stedelijke samenleving die haar rechten begon op te eisen. Die stedelijke ontwikkeling ging samen met een sterke economische opbloei (zijde, bankwezen), en een grote bevolkingsaanwinst. Al snel werden de Romeinse muren (of wat daarvan overbleef) te klein, en in de 12de – 13de eeuw werd een 2de (grotere) verdedigingswal aangelegd. Op de duur raakten die steden onderling met mekaar in conflict. Lucca moest de duimen leggen voor Pisa eerst, en voor Firenze later. Maar op een kleine periode in het begin van de 15de eeuw na, bleef de stad en haar omgeving een apart vorstendom. In de 16de – 17de eeuw werden dan de huidige "muren" gebouwd, die tot op heden bewaard zijn gebleven. Na de Franse periode werd de stad in de 19de eeuw eerst door de Bourbons van Parma bestuurd en later door de Groothertog van Toscane, tot ze in 1860 toetrad tot de nieuwe staat Italië.

Bij de beschrijving die volgt, zullen wij aandacht hebben voor een tweetal kerken, je de raad geven de pittoreske markt in het oude amphitheater te bezoeken en een wandeling te maken op de stadswallen.

KATHEDRAAL (DUOMO).

Van uit het centrum van de stad, de Piazza S. Michele, ga je langs de Via Vittorio Veneto naar de Piazza Napoleone. Via de aangrenzende Piazza del Giglio kan je naar de Piazza San Giovanni en de Piazza San Martino. De kathedraal van Lucca is inderdaad aan Sint Maarten gewijd.

Zoals dat met zoveel kerken het geval is, is ze in de loop van de eeuwen herhaaldelijk herbouwd. Ze zou

al in de 6° E. gesticht zijn door de legendarische heilige bisschop van Lucca, S. Frediano, en heropgericht in 1060. Vanaf de 13de eeuw is ze dan grondig herbouwd in haar huidige vorm.

De Romaanse **gevel** (1204) is een laat vb. van de zgn. "Pisaanse" stijl. 150 jaar na de Dom van Pisa is de zucht naar versiering duidelijk groter geworden. De zuiltjes vóór de gevel zijn alle verschillend (vlak, gedraaid, ingelegd,

gebeeldhouwd), en er is ook een grotere "diepte" ontstaan: zij staan verder van de muur dan in Pisa. De bekroning van de gevel is er nooit bovenop geplaatst, en doordat de klokkentoren (naar boven toe "opengewerkt") er zo dicht bij staat, is hij asymmetrisch. Het is overigens opmerkelijk dat er kantelen bovenop de toren staan: de stadsmuren liggen vlakbij, en als ja dan al en toren hebt, kan je hem net zo goed in je verdedigingssysteem integreren (zoals ook de vlakbij gelegen toren van de Sint Jan, en - aan de overkant van de stad - die van de S. Frediano).

Op de benedenverdieping is er een diepe porticus, met nogal wat sculpturale versieringen. Tegen één van de pijlers bevat de bladversiering een aantal figuren, die een "genealogische boom" van Maria vormen (de voorouders van Maria). En ook de portalen zijn rijk versierd. Zo is er in de lunet boven het rechterportaal een "Onthoofding van de H. Regulus" (van een verder onbekende Lombardische meester), en in die boven het linkerportaal een erg dramatische "Graflegging", toegeschreven aan Nicola Pisano (halverwege de 13de eeuw), net als de "Geboorte" op de architraaf.

Het **interieur** is in de 14de –15de eeuw ingrijpend veranderd: de middenbeuk en het dwarschip zijn een heel stuk verhoogd, en er zijn Gotische ramen in aangebracht. De kerk werd er erg "luchtig" en elegant door, maar echt "Gotisch" kan je ze toch niet noemen. Zo worden de zijbeuken afgescheiden door pilasters die halfcirkelvormige bogen steunen, en ook de daarboven lopende "matronea" ("vrouwenverdieping"), doet aan een vroegere stijlperiode denken. Het grondplan tenslotte heeft, zijn wat ouderwetse "T-vorm" bewaard.

Zoals steeds is zo'n kerk een heus museum geworden, waarin over de eeuwen heen talloze aanpassingen zijn gebeurd. We gaan bij het binnenkomen even "halt houden" bij het beeld van Sint Maarten, doorwandelen naar de transept en tenslotte even aandacht geven aan het merkwaardige "tempeltje" links in de zijbeuk.

Tegen de binnenwand van de voorgevel, tussen de rechter zijdeur en de centrale deur, staat het vroeg-13de -eeuwse beeld van **Sint Maarten**, te paard, die zijn jas deelt met een bedelaar. Het is één van de meest originele Romaanse beelden in Toscane, waarin een Lombardische kunstenaar vooral van het paard een knappe sculptuur heeft gemaakt. Het paard, Sint Maarten en de bedelaar vormen daarentegen geen echte eenheid: zij kijken alle drie een andere kant op!

S. FREDIANO

Je wandelt nu terug naar de Piazza S. Giovanni, waar je rechts naar de Piazza S. Giusto kan. Je stapt dan rechtdoor de Via Cenami in en de Via Fillungo. Even voorbij de bocht naar rechts kom je aan je linkerkant bij de Piazza S. Frediano.

Je bent op die manier buiten de "Romeinse" omwalling van de stad gekomen. Al sinds de 6de eeuw, zegt men, stond hier een kerk, die in de 12de – 13de eeuw vervangen is door de huidige. Deze

Lucca

In de linkervleugel van de transept staat het (gereconstrueerde) **Grafmonument voor Ilaria del Carretto**, (1405, de 2de vrouw van Paolo Guinigi, toen de "signora" van de stad), een meesterwerk van Jacopo della Quercia, de Siense beeldhouwer die in zijn stad de Renaissance heeft ingevoerd. Op een Klassiek-Romeinse manier is de sarcofaag versierd door een reeks "engeltjes" (of zijn het "putti"?), die schitterende guirlandes dragen. De afgestorvene is afgebeeld is een serene rust, haar hondje aan haar voeten.

Een aparte bezienswaardigheid is het **Tempeltje van de Volto Santo**, in de linker zijbeuk. Die zgn. "Volto Santo" is een 11de –12de -eeuws houten kruisbeeld, waarschijnlijk van Oosterse origine. Er hangt hier een "geklede" Christus aan het kruis: hij draagt een lang hemd met mouwen! Enkele dagen per jaar (o.a. op Goede Vrijdag) wordt dit beeld versierd met een kroon en kostbare juwelen. Al van in de Middeleeuwen was dit een erg vereerd beeld (Dante vermeldt het in zijn Divina Comedia), dat, volgens de legende, helemaal alleen op een schip was komen aanvaren uit Palestina, in Luni (ten N.W. van Lucca) was aangemeerd, en op een kar, die door wilde stieren werd getrokken, in Lucca was aangekomen! Het zou gemaakt zijn door de H. Nicodemus, het hoofd zelfs door een engel!

De achthoekige marmeren constructie, waarin het beeld is ondergebracht, is op het einde van de 15de eeuw gemaakt door Matteo Civitali, de "huisartiest" van deze kerk. Hij was de meest getalenteerde beeldhouwer uit Lucca in de Renaissance (1436-1501), en heeft hier erg veel opdrachten afgewerkt. Voor wie de moed nog heeft om een "Matteo Civitali-Toer" te maken, geven we even de "route": de wijwatervaten tegen de eerste pilasters, de marmerinleg in de vloer van de centrale beuk, de preekstoel, de grafmonumenten voor Pietro da Noceto en Domenico Bertini in de rechtervleugel van de transept, de engelen naast het tabernakel in de Sacramentskapel (rechts tegen de achterwand), het monumentale altaar ernaast voor de H. Regulus, de marmeren koorafsluiting en het beeld van de H. Sebastiaan aan de buitenkant van het tempeltje.

Het loont ook de moeite om even langs de kerk te lopen tot aan de achterkant, waar je een mooi zicht hebt op de absis, waar je opnieuw de "Pisaanse" halfbogen en kleine loggia aantreft, een motief dat je ook tegen de achtergevel en zelfs de transept terugvindt.

kerk is dan in de Middeleeuwse omwalling opgenomen.

De **gevel** is vrij sober, maar eigenlijk te breed. Oorspronkelijk hoorden de stroken links en rechts er niet bij (je ziet het trouwens aan de deuren), maar de bijgebouwde zijkapellen vielen te breed uit, en moesten aan het oog onttrokken worden! Maar verder zijn de portalen eenvoudig versierd, en is de

drang om zuiltjes vóór de gevel te zetten hier beperkt tot één bescheiden rij. Het grote mozaïek, dat de "Hemelvaart" voorstelt, dateert uit de vroege 13de eeuw (Berlinghieri), maar is in de 19de eeuw grondig "gerestaureerd".

Het **interieur** is streng en basilicaal, als je tenminste de zijkapellen wegdenkt. De zuilen en de kapitelen zijn antiek.

Vooraan rechts in de zijbeuk staat een merkwaardige **fontein**. Pas in 1952 is ze opnieuw samengesteld met de originele stukken die in de 18de eeuw gedemonteerd waren. Men noemt het een "Zuiveringsfontein", die bij bepaalde rituelen gebruikt werd, ook, maar niet uitsluitend, bij het doopsel. Ze gaat terug tot de 12de eeuw, en bestaat uit een rond bassin, met centraal een soort "tempeltje" bovenop een bekken, dat op zijn beurt

AMPHITHEATER

Er zijn over het hele Romeinse Rijk meer dan 80 "Amphitheatres" (waar gladiatoren vochten, en "venationes" - jachtpartijen - werden gehouden) bekend. Elke min of meer grote stad had er één, en ze zijn in zeer uiteenlopende vormen bewaard. Hier in Lucca blijft alleen nog het grondplan over, maar er is wel een uiterst charmante markt door ontstaan.

De "Piazza del Mercato", vlakbij de Piazza S. Frediano bereik je langs één van de 4 "arcaden"

STADSMUREN

De grootste attractie van Lucca vormen echter, we zegden het al, de stadsmuren. Ze hebben hun eigen verhaal, maar ze bezorgen de stad in de eerste plaats een uniek stadspark, en een wandelesplanade, vanwaar op je het centrum, vanuit steeds wisselende hoeken, kan bewonderen. Lucca was natuurlijk niet de enige stad met een omwalling, het is wel één van de weinige, waar in de 19de eeuw die muren niet zijn moeten verdwijnen voor een "ring" of een "boulevard", ook al heeft het niet veel gescheeld!

Van de oudste stadsomwalling, die uit de 3de – 2de eeuw v. C. dateert, zijn enkel in de S. Maria della Rosa (het kleine kerkje achter de Dom) nog zichtbare sporen bewaard: ze is erop gefundeerd. In de kelders van woningen en bij opgravingen zijn voldoende sporen teruggevonden om de precieze vorm ervan te kunnen bepalen. Het ging om een vierkant patroon, gebouwd met grote, regelmatig geplaatste kalksteenblokken, en met een hoogte van 8 à 9 m. Overigens spreekt het stratenplan wat dat betreft voor zich, we zegden het hoger al.

De demografische expansie in de Middeleeuwen deed wijken ontstaan buiten deze gordel. De muren uit de 12de – 13de eeuw pasten zich daaraan aan, en omsloten in het Noorden en het Oosten de wijken rond de S. Frediano, de S. Pietro Somaldi en de S.

gedragen wordt door een zuil, die er uitziet als een vlam met duivelskopjes. De reliëfs beneden bestaan uit 2 reeksen: scènes uit het leven van Mozes (dit zijn de mooiste) en de Goede Herder met zijn Apostelen. Boven zie je afbeeldingen van de maanden en opnieuw een reeks Apostelen.

In de Cappella Trenta, de 4de zijkapel links, staat er op het altaar een **marmereen veelluik** van Jacopo della Quercia (1422). In een nog erg "Gotisch" decor zetelt centraal de Madonna met haar kind, tussen 4 heiligen. Maar het zijn vooral de bas-reliëfs met verhalende scènes op de "predella" (het benedenstuk van het veelluik), links en rechts van de "Piëta", die het beeldend vermogen van Jacopo illustreren: zij zijn erg krachtig en levensecht.

(boogvormige doorgangen), die ook de toegang waren tot het oude Amphitheater, dat uit de 2de eeuw dateert. Het plein is dus niets anders dan de antieke arena, die toen meer dan 3 m. lager lag. De huizen rondom staan dus op de "cavea" (de toeschouwersruimte) van het amphitheater. Ook aan de buitenkant van deze huizen kan je rondgaan, en als je goed kijkt zie je nog sporen van de 54 bogen rondom het oude bouwwerk.

Maria Forisportam (What's in a name ...!). De N.W.-, W.- en Z.-kant van deze omwalling is de basis geweest voor de huidige, en voor wat de resterende O- en N.O.-kant betreft, kan je opnieuw terecht bij het stratenplan (Via S. Nicolao en Via dei Carozzieri). Er is, parallel met de Via S. Nicolao, zelfs nog een stuk van de Middeleeuwse gracht in de stad bewaard! In een zekere zin moet die omwalling nog indrukwekkender, en in ieder geval afschrikwekkender geweest zijn dan de huidige. Uit zijn gemiddelde hoogte van 11 à 12 m., zijn halfcirkelvormige cilindrische torens met kantelen, zijn stoere poorten (4 grote en 8 kleinere) met ophaalbruggen, bleek de rijkdom en zelfbewustheid van de Middeleeuwse burgerij van Lucca.

Tussen 1504 en 1645 is dan de huidige omwalling aangelegd. Ook dit was weer een uitbreiding (naar het Oosten) van het eigenlijke stadsgebied: ook de buurt van de S. Francesco lag zo binnen de stad. Maar de voornaamste reden van de aanpassing was van militaire aard. Aan de ene kant werden de Middeleeuwse muren betrekkelijk gemakkelijk stuk geschoten, en anderzijds boden ze de verdedigende artillerie te weinig ruimte, om met eigen geschut een vijand voldoende ver op afstand te houden. De militaire architectuur van de 16de eeuw was er dan ook op gericht om brede versterkingen te bouwen, met vooruitspringende

"bolwerken" (hier zijn het er 11: 10 "puntvormige" en 1 "platvormige").

Nogal wat Vlaamse "ingenieurs" hebben hierin hun sporen verdiend. Wij hebben in de 16de eeuw (maar niet alleen toen!) het trieste voorrecht gehad om als "labo" te dienen voor "moderne" oorlogsvormen: denk aan de - ondertussen verdwenen - verdedigingslinie rond Antwerpen. Het is dan ook niet toevallig dat Alexander Farnese, die voor de koning van Spanje de Nederlanden moest terugwinnen, voor deze omwalling geconsulteerd is.

Deze ommuring is even hoog als de Middeleeuwse, maar is aan de basis wel 30 m. breed. Er stonden 124 stuks zwaar geschut, en 2 "superkanonnen", alle door de Oostenrijkers in 1799 weggehaald. En o.a. in de "bolwerken" was er ruim voldoende plaats voor de opslag van munitie en voorraden.

Deze omwalling heeft nooit "gediend", tenzij dan die ene keer in 1812, toen de Serchio (de rivier vlakbij), zodanig overstroomde dat alleen die muren in staat bleken om te verhinderen dat de stad onder water stond! Halverwege de 19de eeuw zijn er met bommen afgelijnde allees op aangelegd en er zijn nog een viertal bijkomende toegangen gemaakt (naast de oorspronkelijke 3).